

**MURAKKAB NUQSONLI BOLALAR: TA'LIM, TARBIYA VA
REABILITATSIYA MASALALARI**

Tuzelova Aziza Marat qizi

Toshkent kimyo xalqaro universiteti

Maxsus pedagogika yo'nalishi, 2-bosqich talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada murakkab nuqsonli bolalar tushunchasi, ularning psixofizik rivojlanish xususiyatlari, ta'lim va ijtimoiy moslashuvi, rehabilitatsiyasi hamda maxsus pedagogik yondashuvlar haqida so'z boradi. Maqolada zamonaviy yondashuvlar, muammolar va ularning yechimlari haqida ham ma'lumotlar keltirilgan.

ANNOTATION

This article discusses the concept of children with multiple disabilities, their psychophysical development characteristics, education and social adaptation, rehabilitation, and special pedagogical approaches. It also provides information on modern approaches, problems, and their solutions.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматриваются понятие детей с множественными нарушениями, особенности их психофизического развития, обучение, социальная адаптация, реабилитация и специальные педагогические подходы. Также приводится информация о современных подходах, проблемах и их решениях.

KALIT SO'ZLAR: murakkab nuqson, psixofizik rivojlanish, maxsus ta'lim, rehabilitatsiya, moslashuv

KEYWORDS: multiple disabilities, psychophysical development, special education, rehabilitation, adaptation

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th September, 2025

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: множественные нарушения, психофизическое развитие, специальное образование, реабилитация, адаптация

KIRISH

Murakkab nuqsonli bolalar — bu bir vaqtning o'zida bir nechta jiddiy jismoniy va aqliy cheklovlarga ega bo'lgan bolalar bo'lib, ularning rivojlanishi, ta'lim olish jarayoni va ijtimoiy moslashuvi maxsus yondashuvni talab qiladi. Bunday bolalar odatda ko'rish, eshitish, harakat, aqliy rivojlanish, nutq va hissiy sohalarda bir nechta buzilishlarga ega bo'lishi mumkin. Murakkab nuqsonlar nafaqat bolaning individual rivojlanishini, balki uning oilaviy, maktab va ijtimoiy muhitdagi integratsiyasini ham qiyinlashtiradi.

Murakkab nuqsonli bolalar soni yildan yilga ortib bormoqda. Buning sabablaridan biri bu sog'liqni saqlash tizimidagi muammolar, prenatal davrda yuzaga kelgan patologiyalar, ekologik omillar, ona organizmidagi infeksiyalar va tug'ruq paytidagi asoratlar bilan bog'liq. Shu bois, bu toifa bolalar bilan ishlashda aniq diagnostika, individual yondashuv, kompleks reabilitatsiya va ijtimoiy moslashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM

Murakkab nuqsonli bolalarning turlari

Murakkab nuqsonlar turlicha kombinatsiyada bo'lishi mumkin:

1. Aqliy va jismoniy nuqsonlar kombinatsiyasi
2. Eshitish va ko'rish nuqsonlari
3. Harakat va nutq buzilishlari
4. Psixik rivojlanishdagi kechikishlar bilan birgalikda boshqa nuqsonlar

Psixofizik rivojlanish xususiyatlari

Murakkab nuqsonli bolalarda kuzatiladigan umumiy rivojlanish xususiyatlari quyidagilardir:

- Aqliy faoliyatning sustligi
- Harakat faolligining pastligi

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th September, 2025

- Emotsional holatning beqarorligi
- Nutqning kechikishi yoki yo‘qligi
- O‘z-o‘ziga xizmat ko‘rsatish ko‘nikmalarining sust rivojlanishi

Ta’lim va tarbiya muammolari

Murakkab nuqsonli bolalar ta’limi — bu ularga moslashtirilgan dasturlar asosida olib boriladigan maxsus ta’limdir.

O‘zbekiston Respublikasida maxsus maktablar, ixtisoslashtirilgan markazlar va inklyuziv ta’lim muassasalari faoliyat yuritmoqda.

Ammo bu sohada hal qilinishi kerak bo‘lgan muammolar ham mavjud:

- Moslashtirilgan darslik va o‘quv vositalari yetishmasligi
- Mutaxassis kadrlar — logoped, defektolog, psixolog — tanqisligi
- Ota-onalarning yetarli bilimga ega emasligi
- Ijtimoiy moslashuv uchun zarur shart-sharoitlar kamligi

Reabilitatsiya jarayoni

Reabilitatsiya — bu bolaning mavjud imkoniyatlarini rivojlantirish, mustaqillik darajasini oshirish, jamiyatga moslashtirish bo‘yicha tizimli chora-tadbirlar majmuidir.

Reabilitatsiya quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

- Tibbiy reabilitatsiya
- Psixologik yordam
- Logopedik muolajalar
- Ijtimoiy moslashtirish

Maxsus pedagogik yondashuvlar

Murakkab nuqsonli bolalar bilan ishlashda individual ta’lim rejalari (ITR), differensial yondashuv, vizual dasturlar, sensor integratsiya texnologiyalari keng qo‘llaniladi.

O‘yin, harakatli faoliyat va emotsional aloqani rivojlantirish asosida o‘qitish, ularning rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi.

International Conference on Educational Discoveries and Humanities

Hosted online from Moscow, Russia

Website: econfseries.com

16th September, 2025

Oilaviy va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash

Murakkab nuqsonli bolalarning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi uchun ularning oilaviy muhitdagi qo'llab-quvvatlanishi, shuningdek, jamiyatda inklyuziv madaniyatning shakllanishi muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Murakkab nuqsonli bolalar — jamiyatimizning e'tiborga muhtoj qatlamidir. Ularning rivojlanishi, ta'lim olishi va ijtimoiy hayotda munosib o'rin egallashi uchun tizimli va kompleks yondashuv zarur.

Maxsus pedagogika sohasi bu yo'nalishda samarali metodlar, texnologiyalar va yondashuvlarni ishlab chiqishda davom etmoqda. Oila, maktab va jamiyat hamkorligida bunday bolalarning salohiyati to'liq ochilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G'ofurov A., "Maxsus pedagogikaga kirish", Toshkent, 2020.
2. Shermuhamedova D., "Defektologiya asoslari", Toshkent, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni, 2020-yilgi tahriri.
4. Vygotskiy L.S., "Psixologik rivojlanish nazariyasi", Moskva, 1983.
5. UNESCO, "Inclusive Education for Children with Disabilities", 2021.
6. Vasilieva M.A., "Psixologik-pedagogik diagnostika", Moskva, 2018.
7. World Health Organization (WHO), "World Report on Disability", 2011.
8. Meyers, S., "Rehabilitation of Children with Multiple Disabilities", New York, 2015.